

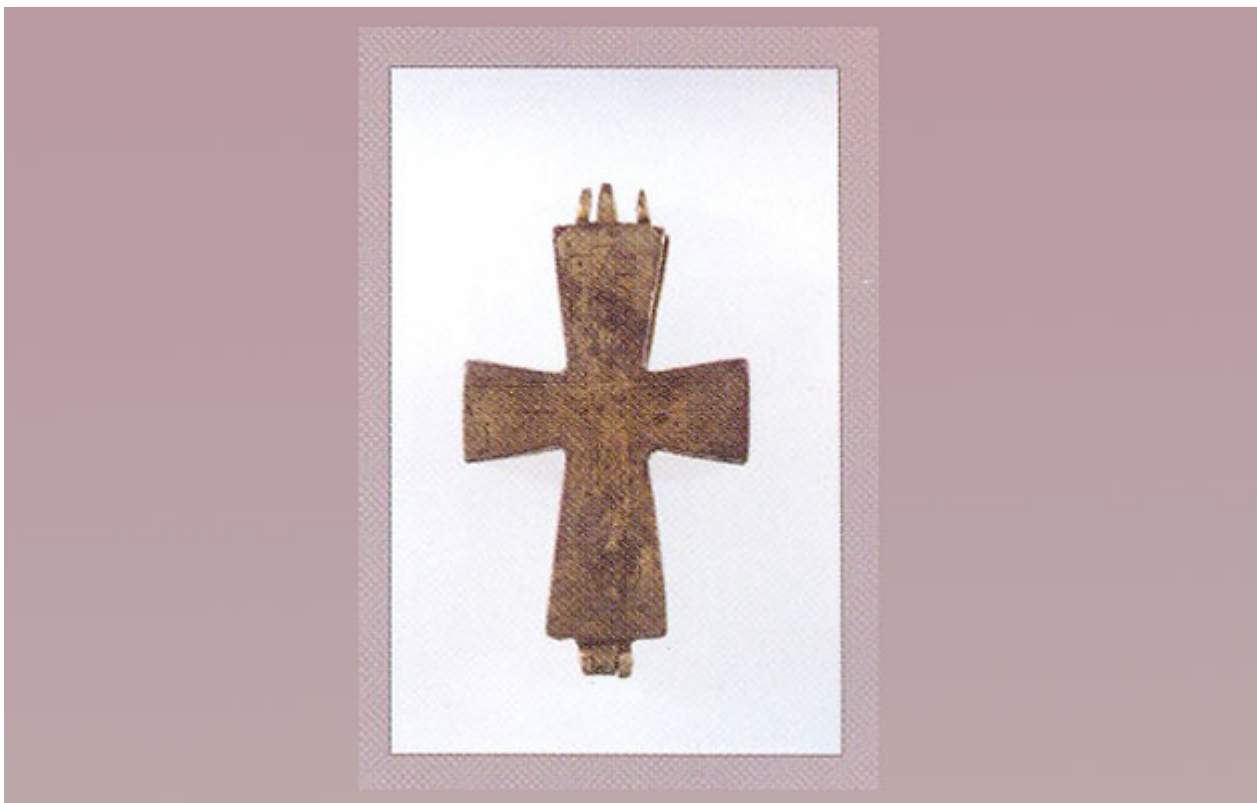
Η σημασία της απεικόνισης του κακού στην ορθόδοξη εικονογραφία

[Πολιτισμός](#) / [Αγιογραφία](#)

Μια επίσκεψη στο Μουσείο Βυζαντινού Πολιτισμού, έδωσε αφορμή προβληματισμού αναφορικά με το θέμα: Η σημασία της απεικόνισης του κακού στην ορθόδοξη εικονογραφία.

Συγκεκριμένα, αντικείμενα-εκθέματα που παρουσιάζουν τις δοξασίες της εποχής τους και τη σχέση μαγείας-θρησκείας, η εικονογράφηση του διαβόλου σε εικόνες αγίων, αναθήματα, είναι μερικά τεκμήρια που φανερώνουν τη διαχρονική πάλη καλού και κακού, τη δραματική πορεία της θείας οικονομίας και την πνευματική εγρήγορση των πιστών σε κάθε είδους επιβουλή της ύπαρξης και της ψυχοσωματικής τους ακεραιότητας.

Ο σταυρός, ειδικότερα, συμβολίζει τη Θυσία του Χριστού και είναι το χαρακτηριστικό φυλακτό των χριστιανών εναντίον των δαιμόνων ήδη από τους βυζαντινούς χρόνους. Οι δύο πλευρές του σταυρού κοσμούνταν με το Χριστό, την Παναγία και αγίους. Σταυρός-λειψανοθήκη με τον Εσταυρωμένο Χριστό (10ος-12ος αι.) Μουσείο Βυζαντινού Πολιτισμού

Η μαγεία και η θρησκεία έχουν κοινή αφετηρία το φόβο και την ελπίδα του ανθρώπου. Τα όριά τους είναι ρευστά. Η μαγεία είναι μία πρωτόγονη μορφή ερμηνείας του κόσμου και επικοινωνίας με υπερφυσικές δυνάμεις. Καταφεύγει σε μεθόδους μυστικές και στο περιθώριο της κοινωνίας, σε αντίθεση με τη θρησκεία που έχει δημόσιο χαρακτήρα. Ο μάγος έχει άτομα-πελάτες, ενώ η θρησκεία απευθύνεται στο κοινωνικό σύνολο.

Η βυζαντινή κοινωνία κληρονόμησε τη μαγεία από την ελληνορωμαϊκή αρχαιότητα. Ο Μ. Κωνσταντίνος τον 4ο αι. με νομοθεσία διακρίνει τη μαγεία σε «λευκή», με χαρακτήρα προστατευτικό, και σε «μαύρη», με ρόλο βλαπτικό.

Για την επίσημη χριστιανική Εκκλησία, μαγεία είναι όλες οι πρακτικές της ειδωλολατρίας, οι οποίες χαρακτηρίζονται δαιμονικές. Αποτελούν το έργο ασώματων όντων, αγγέλων που έχουν εκπέσει και υπηρετούν το Διάβολο. Από θεολογική άποψη, θρησκεία και μαγεία είναι δύο αντίθετες έννοιες, ο Θεός εναντίον του Διαβόλου. Η Εκκλησία καταδικάζει αυστηρά το μάγο και όσους απευθύνονται σε αυτόν.

Από τον Μέγα Αντώνιο που είδε τις παγίδες του διαβόλου επί της γης μέχρι τον σύγχρονο γέροντα Ιωσήφ τον Ησυχαστή, ο οποίος ύστερα από πάλη και με τους

δαίμονες γεύονταν τη θεία χάρη, η παρουσία «ακαθάρτων πνευμάτων» στην ανθρώπινη ζωή είναι γεγονός αδιαμφισβήτητο.

Οι μυθικές επίσης διηγήσεις περί διαβόλου και δαιμόνων προβάλλονται ως εικόνες τέχνης και δεν απορρίπτονται. Και νομίζω ότι αυτή η λειτουργία του μύθου και της αλήθειας που κρύβεται πίσω απ' αυτόν, ο οποίος αποτυπώνεται και στις εικόνες, είναι η ερμηνεία της παρουσίας του κακού μέσα στην τέχνη και τη λατρεία.

Εις Άδου Κάθοδο του Χριστού (1663), Μουσείο Βυζαντινού Πολιτισμού

Στην εικόνα της Εις Άδου Κάθοδο του Χριστού παριστάνεται η Ανάσταση σύμφωνα με την παράδοση της ορθόδοξης Εκκλησίας και η αιχμαλωσία του Εωσφόρου με το θρήνο των δαιμόνων.

Ο Χριστός σπάζει τις πύλες του Άδου και απελευθερώνει τον Αδάμ και την Εύα από το θάνατο. Ο Άγγελος αλυσοδένει τον Εωσφόρο, τον αρχηγό των δαιμόνων, ενώ οι υπόλοιποι δαίμονες θρηνούν. Η συγκεκριμένη παράσταση θυμίζει τις λαϊκές διηγήσεις για τα φρικτά βάσανα των κολασμένων που διακόπτονται από τη Μ. Παρασκευή ως την Πεντηκοστή, και τον απομονωμένο Σατανά να κλαίει και να οδύρεται: «Σήμερα ο Άδης στενων βοά» σύμφωνα με τα στιχηρά από τον εσπερινό της Κυριακής του Πάσχα. Μια παρόμοια εικόνα διηγείται ο Ντοστογιέφσκι στους αδερφούς Καραμοζόφ. Ένας αμαξιάς διηγείται στο Μίτια Καραμαζόφ ένα ανέκδοτο για την κόλαση. Ο Χριστός στην κάθοδό του στον Άδη αφού λευτέρωσε όλους τους

κολασμένους είδε σε μια γωνία απομονωμένο το Σατανά να κλαίει και να οδύρεται. Του είπε αμέσως ότι και πάλι θα γεμίσει το βασίλειό του με κυβερνήτες, πλούσιους δικαστές και άλλους! Προφανώς όλα αυτά σαρκώνουν μια βαθιά πολιτιστική παράδοση με υψηλού θεολογικού περιεχομένου αλήθειες.

χαλκογραφία του αγίου Γεωργίου δρακοκτόνου (1853), Μουσείο Βυζαντινού Πολιτισμού

Το έργο της χαλκογραφίας του αγίου Γεωργίου δρακοκτόνου είναι εμπνευσμένο από τη μάχη ενός αγίου με έναν δαίμονα. Σύμφωνα με την παράδοση, ο άγιος Γεώργιος σκοτώνει το δράκο και σώζει την κόρη του βασιλιά Σέλβιου στην Καππαδοκία της Μικράς Ασίας. Η κατάληψη της πηγής από ένα δαίμονα, η προσφορά νέων ως τροφή του και η θανάτωσή του είναι ένα θέμα γνωστό από την αρχαιότητα μέχρι τους νεότερους χρόνους. Η δρακοκτονία είναι το σημαντικότερο θαύμα του αγίου Γεωργίου και το πιο συνηθισμένο στην εικονογράφηση του βίου του, εκφράζοντας τον αγώνα του καλού εναντίον του κακού. Το περιστατικό διαδραματίζεται στην πατρίδα του αγίου Γεωργίου συμβάλλοντας έτσι στην προβολή του μεγαλομάρτυρα. Παρενθετικά αξίζει να αναφέρουμε την μελέτη του καθηγητή Παναγιώτη Υφαντή που δείχνει ότι αυτό το θέμα με τον καβαλάρη αη-Γιώργη και το δράκο, προέρχεται από δυτικές παραδόσεις που απηχούν αξίες της δυτικής ιπποσύνης.

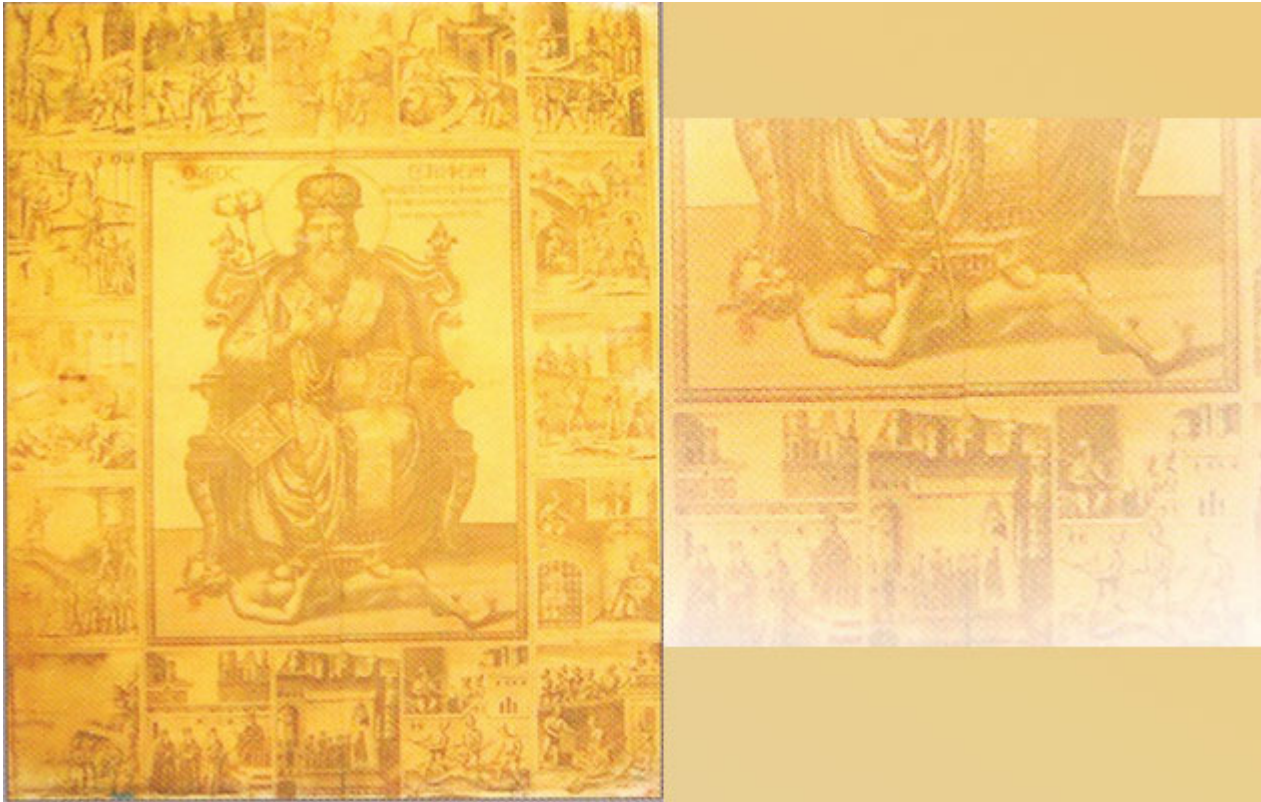
Στην συνέχεια αν παρατηρήσουμε τη χαλκογραφία του αγίου Σεραφείμ, αρχιεπισκόπου Φαναριού και Νεοχωρίου, βλέπουμε τον άγιο πως απεικονίζεται να πατά την πανούκλα, η οποία έχει τη μορφή ανθρωπόμορφου δαίμονα με κέρατα και

μεγάλα γαμψά νύχια.

Ο άγιος μόνασε στη μονή Κορώνης στα Άγραφα της Θεσσαλίας και χειροτονήθηκε επίσκοπος Φαναρίου και Νεοχωρίου. Μαρτύρησε το έτος 1601 από τους Τούρκους.

Η παράσταση τονίζει τις θαυματουργικές ιάσεις και επιβεβαιώνει την “υπερφυσική” βοήθεια του αγίου για τη σωτηρία των ανθρώπων από θανατηφόρες επιδημίες.

*χαλκογραφία του αγίου Σεραφείμ, αρχιεπισκόπου Φαναρίου και Νεοχωρίου (1818, επανεκτύπωση 1936),
Μουσείο Βυζαντινού Πολιτισμού*

Γενικά, η ορθόδοξη εικονογραφία αποτυπώνει το θεολογικό λόγο περί Διαβόλου και δαιμόνων. Και πως θα ήταν δυνατό να αποσιωπήσει ένα τέτοιο θέμα; Εντυπωσιάζει δε το γεγονός ότι τόσο στη λατρεία όσο και στη τέχνη η ύπαρξη του κακού δεν προξενεί καταθλιπτική επιρροή στη ζωή της εκκλησίας και κατ' επέκταση στον πολιτισμό της ορθόδοξης παράδοσης. Η αναστάσιμη χαρά, το αρχαίον κάλλος, το φως βρίσκονται στο θεματικό επίκεντρο και απεικονίζουν την ελπίδα, ενώ ο Σατανάς παρίσταται να κείται αδύναμος, αλυσσοδεμένος στο περιθώριο και να εκβάλλεται έξω από την επικράτεια της ανθρώπινης ζωής.

Επιλογικά δε να πούμε ότι αυτά τα θέματα σχετικά με το διάβολο θίγονται στην ασκητική γραμματεία και απαντούν επίσης στη λαϊκή παράδοση, ενώ αντίθετα η πατερική θεολογία χρησιμοποιεί περισσότερο τον ορθό λόγο (π.χ. στη ρητορική ανάπτυξη των επιχειρημάτων) και έχει έναν σαφώς υψιπετή χαρακτήρα.

Βασίλειος Χάδος

<https://bit.ly/2D5gCUI>